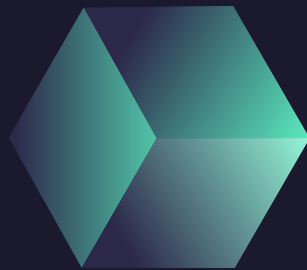

Kritická teorie

PBB011 / PGB005

Mgr. Ondřej Klíma

klima@mail.muni.cz

Dneska
projdeme

Kritika ideologie

Frankfurtská škola

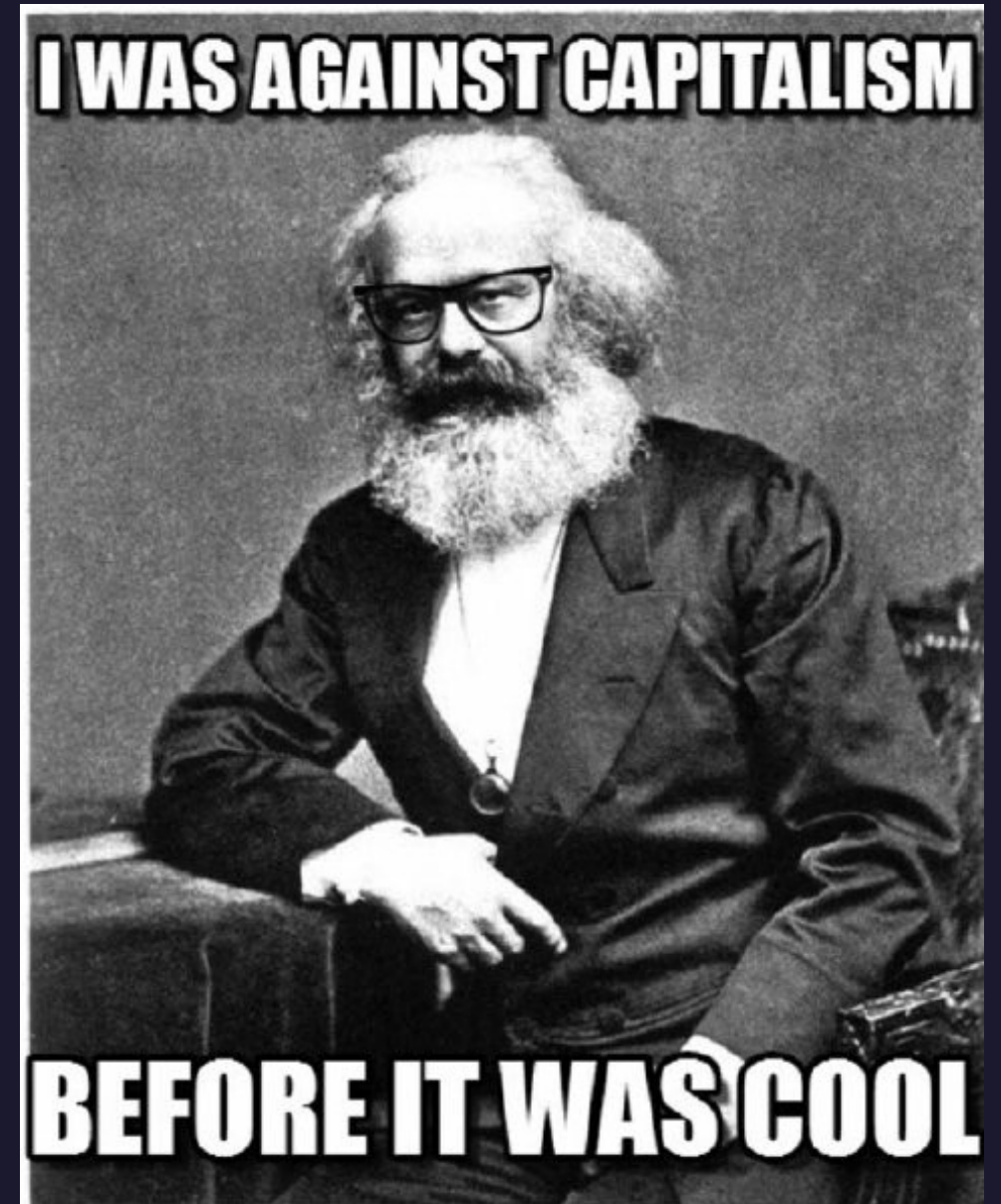
Současnost západního
marxismu

Kulturní studia v Anglii a
USA

Kritika ideologie a směry marxismu

- Marx a Engels; základna (výrobní síly a prostředky) a nadstavba (instituce)
- Kulturní ideje dané doby slouží zájmům vládnoucí třídy k legitimizaci dominantního postavení
- Ideologie zastupuje zdravý rozum – jsou neviditelné a unikají kritice
- Proč fašismus vyhrál, když měl vyhrát socialismus – osvícenství
- Marxismus se postupně vyvíjel od zkoumání politiky a ekonomiky k teorii států, psychologie, sociálních institucí a nakonec ke kultuře.

György Lukács

Löwinger György Bernát
1885 - 1971

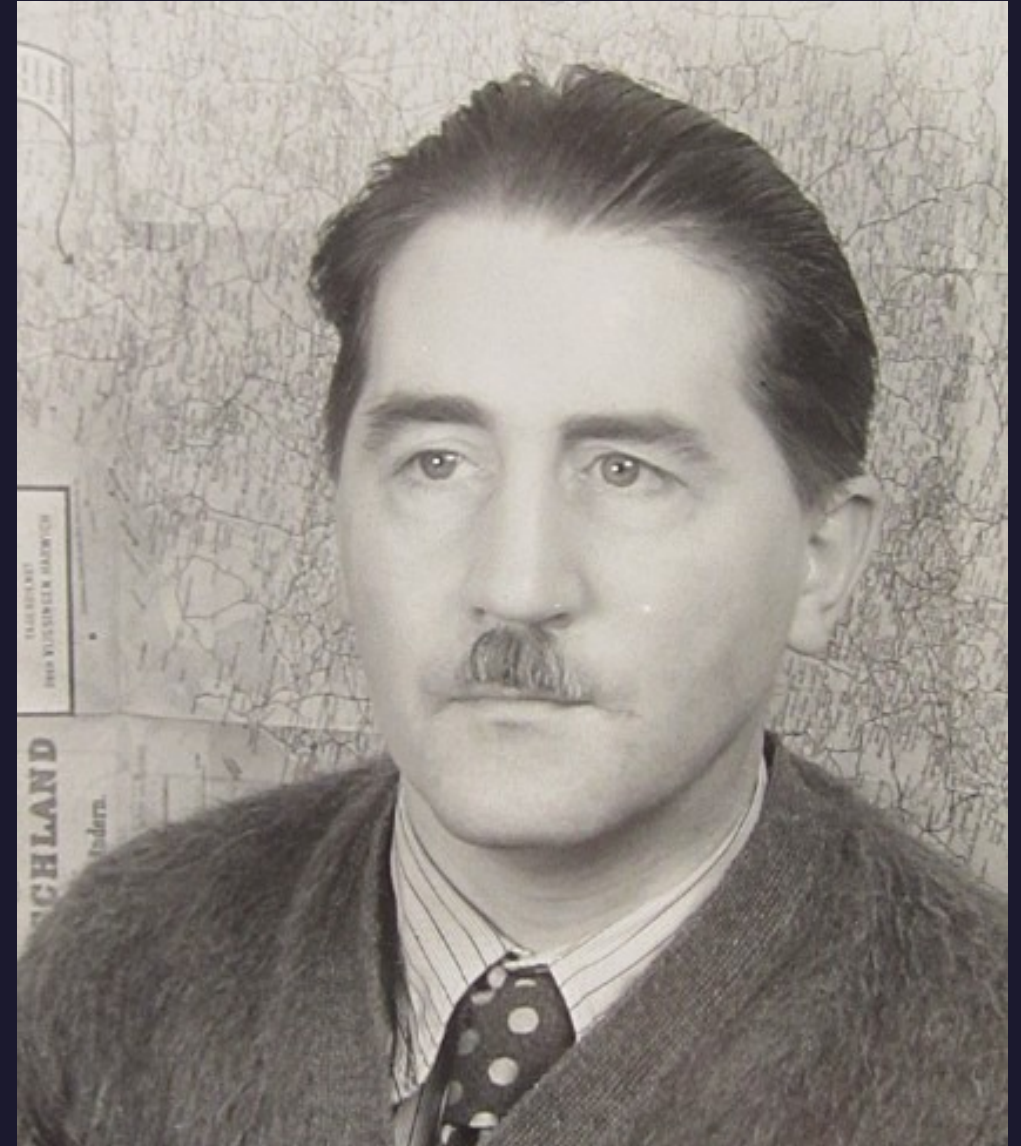
- Zastávce ortodoxních komunistických postojů (ultramarxista) – revoluce pracující třídy a socialismu je řešení problémů buržoazní společnosti
- Velmi se mu líbil Marx a jeho pojetí třídy a přeměny člověka na zboží (reifikace) – skrze Marxovu teorii chtěl hledat spasení společnosti, které viděl v proletariátu a jeho transformaci v „třídu pro sebe“ a následné revoluci
- Později se přidal ke kulturnímu směru a jeho teorie ukazovali, že interpretace kulturních a uměleckých forem objasní historické a materiální podmínky

Karl Korsch

kritická verze marxismu
1886 - 1961

- Podle něj marxismus rozvinul dialektické myšlení a poskytl tak mentální síly k proměně buržoazní společnosti skrze jednotu teorie a praxe
- V práci „Karl Marx“ 1938 pak dokazoval jak velkou přesnou a ucelenou kritiku Marx napsal a jak velmi dobrou alternativu k buržoazní společnosti (socialistická společnost) poskytl

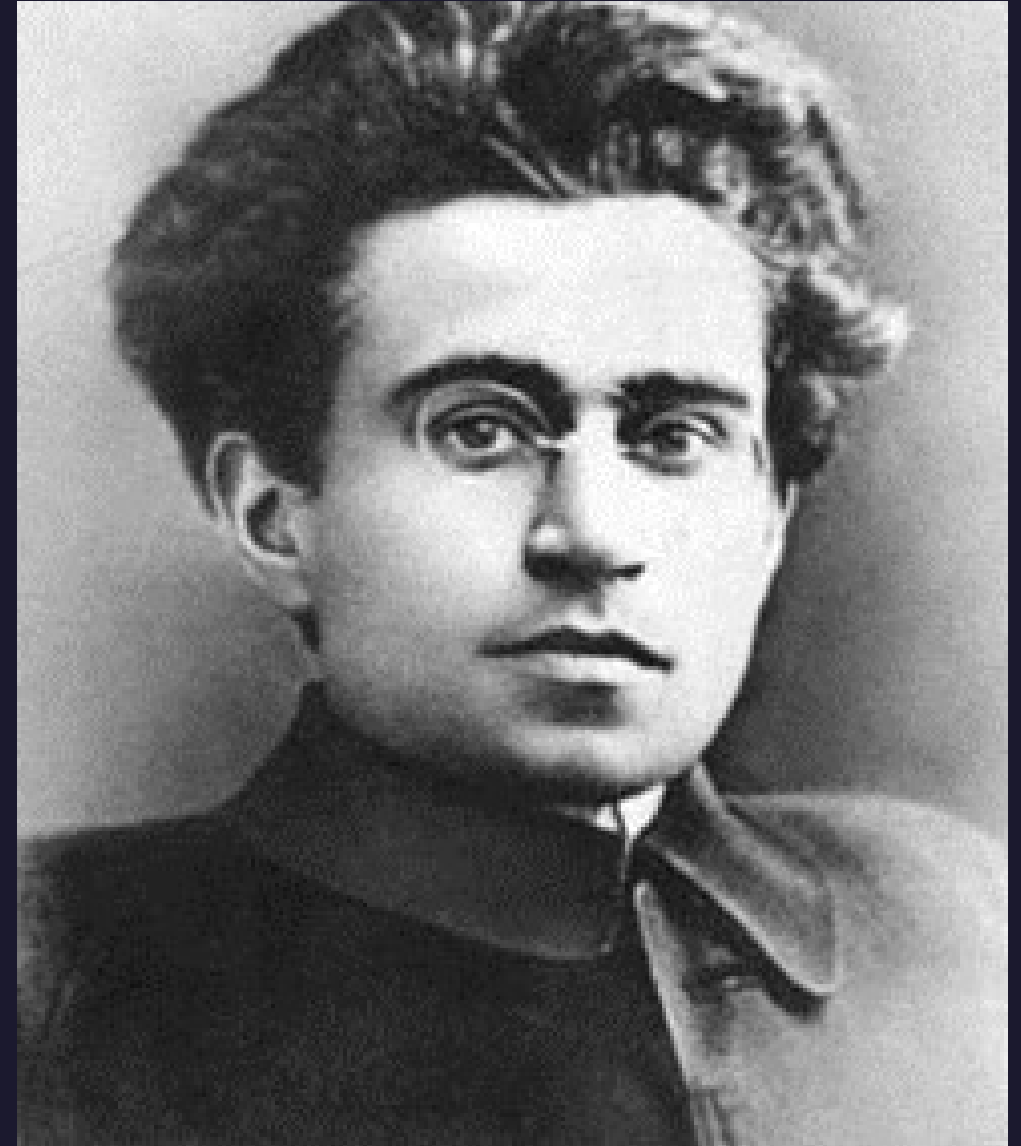

Antonio Gramsci

teoretik hegemonie

1891 - 1937

- Přišel s konceptem hegemonie – nadvláda idejí a kulturních forem vládnoucí strany
- Pracoval s pojmem občanské společnosti – prostředníkem mezi státem a soukromými zájmy který upevňuje (nebo bojuje proti) hegemonii
- Hegemonie je nastolena institucionalizací a dominancí patriarchátu nebo nadvlády rasy / etnicity – ukazoval to na fašistické (Mussolini) Itálii (zemřel ve vězení když se mu „omylem“ spustilo krvácení do mozku)
- Cílem hegemonie je transformace institucí a vytvoření jedné pravdy o tom jak věci mají být a důsledného potlačení všeho jiného (tedy totalitní cenzura) – spojit společnost a vyloučit rozvraceče (ty co nesouhlasí)

Frankfurtská škola

- Založena ve Frankfurtu roku 1923 pod vedením Carla Grünberga
- Ve třicátých letech ji přebírá Max Horkheimer a zahajuje velké studium autority a proč se jedinci vzdávají dobrovolně autoritářským režimům (studium fašismu)
- Tyto teorie se označují jako „kritická teorie společnosti“ (hegelovsko-marxistická dialektika)
- Později se zabývala monopolním kapitalismem a aplikací Marxovi teorie na všechny aspekty života – teorie totálně řízené společnosti

Teorie kulturního průmyslu

Kritičtí teoretici se zaměřují na analýzu kulturních artefaktů v kontextu industriální organizace – komodifikace, standardizace a zmasovění

Centrum společnosti je masová kultura a komunikace jako nástroje socializace a zprostředkovatelé politické reality

Hlavním předmětem výzkumu jsou dopady konzumní společnosti na třídy – konzum stabilizuje kapitalismus a neklid nahrává socialistické revoluci

Walter Benjamin

Walter Bendix Schönflies Benjamin
1892 - 1940

- K frankfurtské škole patří neformálně
- Věnoval se studiu masové kultury a tomu jak může vést k vytváření stále více kriticky myslících jedinců – ale také k propagandě
- Nejvíce se proslavil koncepte „aury“ – reprodukcí umění pro masy ztrácí původní artefakt svou auru (kouzlo), svou jedinečnost a „zde a nyní“ (reprodukce obrazů, televize vs. divadlo)

Theodor Adorno

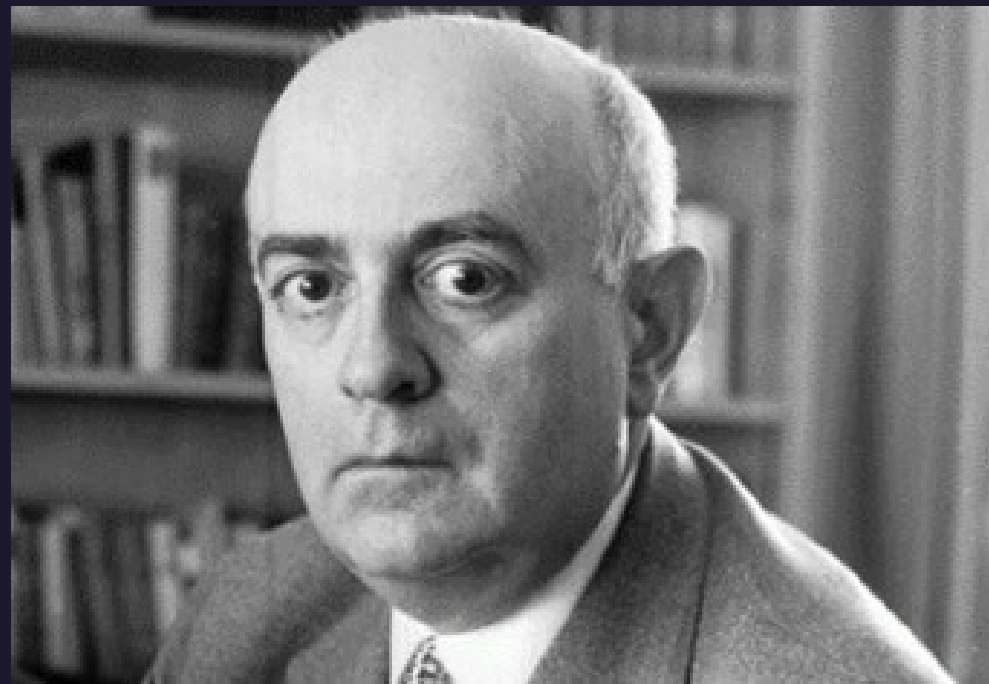
Theodor Ludwig Wiesengrund-Adorno
1903 – 1969

a

Max Horkheimer

Frankfurtská škola
1895 – 1973

- Spolu pracovali na teorii které ukazovala jak jsou masová média ovládána inzercí a komerčními imperativy konzumního kapitalismu
- Tvrdili, že věda a technika se stali nástroji vyhlazování, kultura degenerovala v masovou zábavu a demokracie se zhroutila ve fašismus založený na podpoře charismatických vůdců
- Ukazovali na historickém vývoji od starověkého Řecka po svou současnost, že rozum a osvícenství se proměnili v nástroje dominance a rozum je pouze instrumentální (ne kritický)
- Společně s Habermasem jsou hlavní představitelé frankfurtské školy

Jürgen Habermas

frankfurtská škola

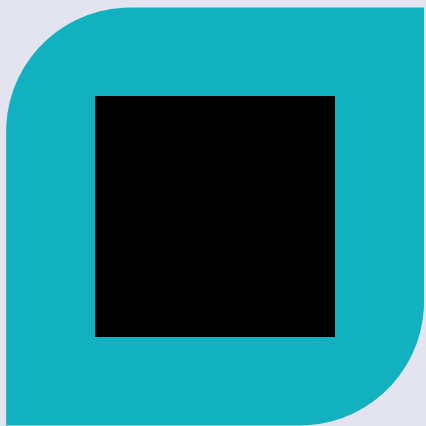
1929 – žije!

- Žák Adorna a Horkeimera, pokračovatel a později zrádce – „levicový fašismus“
- Ukazoval jak se buržoazní společnost vyznačovala vzestupem veřejné sféry – prostředník mezi veřejnými a soukromými zájmy (to co jiní autoři označují za občanskou společnost)
- Tato veřejná sféra vzkvétala v literárních salonech a kavárnách kde intelektuálové utvářeli veřejné mínění a demokratickou diskuzi, která odporovala státní moci
- Tato veřejná sféra se pak stala ovládanou masovými médii ve fázi kapitalistického blahobytu a masové demokracie (nejednou to nebyli už jen ti intelektuálové) – cílem však byla spotřeba a pasivita

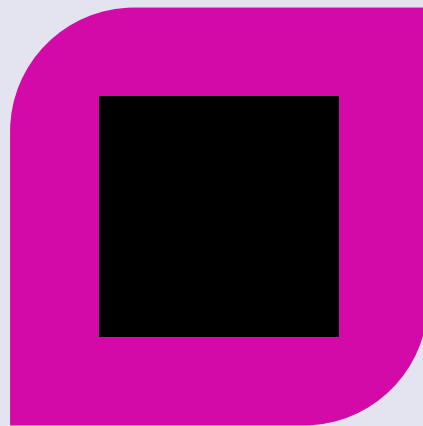

Tři typy kognitivních zájmů ve vědě

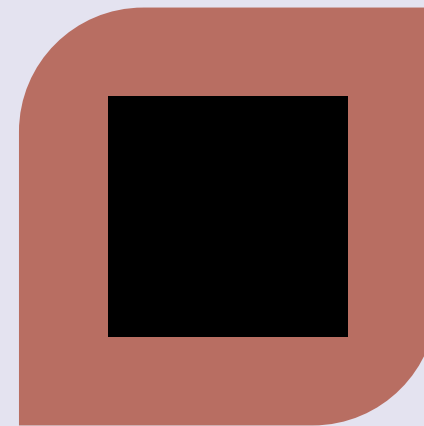
Erkenntnis und Interesse (1968)

TECHNICKÝ ZÁJEM – ZÁJEM O
OVLÁDÁNÍ A OBJEKTIVNÍ KAUZÁLNÍ
VĚDĚNÍ (PŘÍRODNÍ VĚDY)

PRAKTICKÝ ZÁJEM – ZÁJEM O
HERMENEUTICKÉ HISTORICKÉ
POROZUMĚNÍ (HUMANITNÍ VĚDY)

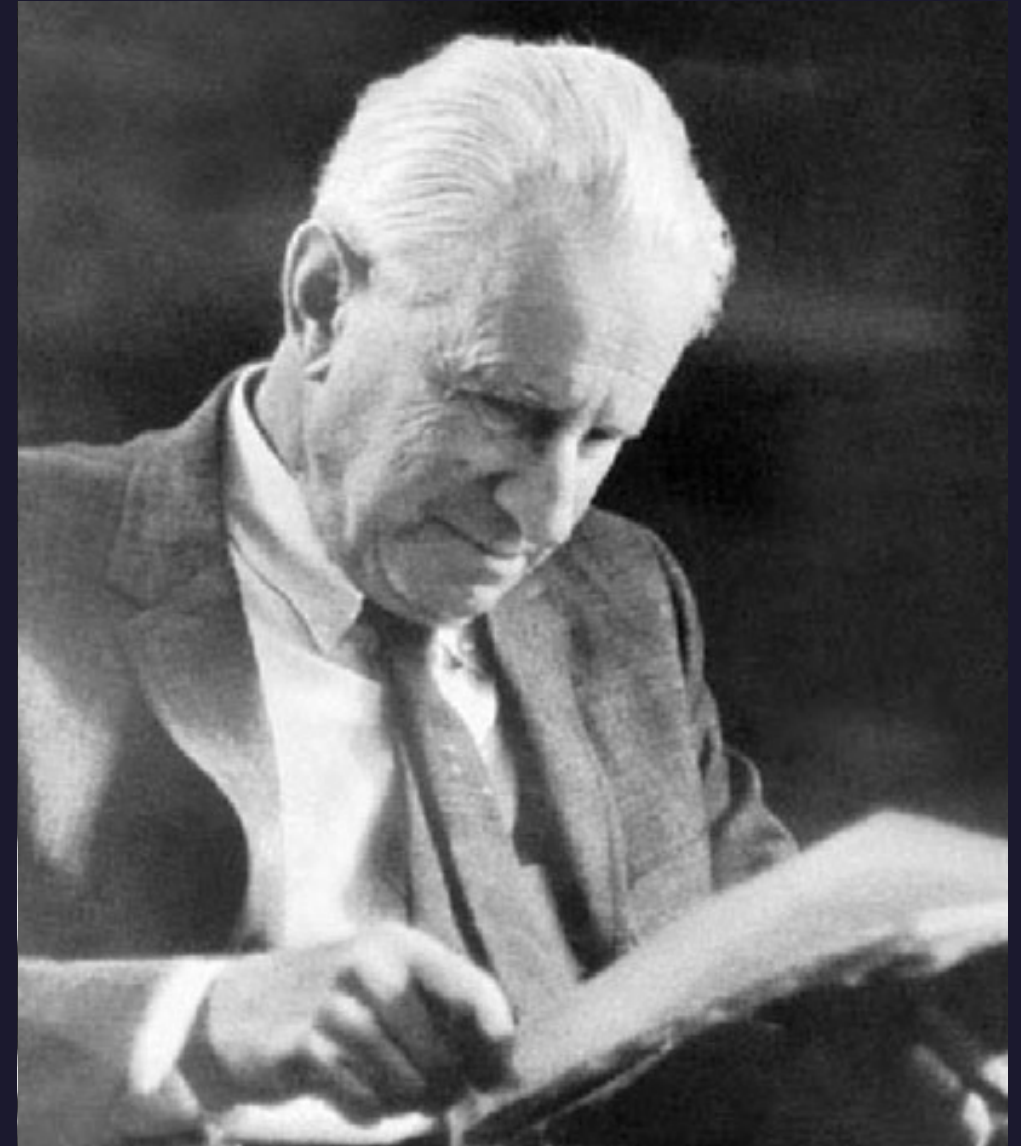

EMANCIPAČNÍ ZÁJEM – ZÁJEM O
SOUSTŘEDĚNÉ A KOLEKTIVNÍ
SOCIOLOGICKÉ SEBEPOZNÁNÍ
(KRITICKÉ SOCIÁLNÍ VĚDY)

Herbert Marcuse

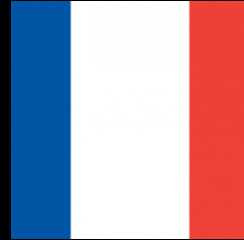
frankfurtská škola
1898 – 1979

- Byl špion a zaměstnanec vnitra v USA
- Nejslavnější dílo „Jednorozměrný člověk“ (1964)
- Přišel s teorií o úpadku revolučního potenciálu v kapitalistické společnosti díky novým formám sociální kontroly
- Podle něj kapitalismus vytváří falešné potřeby které nás na něj vážou – jednorozměrné myšlení o uspokojování (stále nově vznikajících) potřeb – svět ztrácí kritické myšlení
- Bojoval společně s novou levicí proti militarismu, rasismu, sexismu a imperialismu.

Francouzský a italský marxismus

Francie

Existencialistický marxismus, soustředí se na utrpení a touhy konkrétních zranitelných a smrtelných bytostí

Socialismus umožňuje spojení třídy o sobě s třídou pro sebe tedy spojení ducha a existence

Itálie

Autonomistický marxismus, usilování o vytvoření revoluční politiky mimo oficiální evropské komunistické strany (kompromitované reformistickými postoji)

Kritizování frankfurtské školy za zveličování síly kapitalistické hegemonie a podceňování opozice dělnické třídy

Strukturální a analytický marxismus

Strukturální marxismus

Brali marxismus jako teorii totality kapitalistické společnosti a historie kde analyzovali vazby struktur v hospodářství

Kritizovali „hegelovské prvky“ Marxovi teorie a prosazovali teoretickou praxí a nezávislost teorie na státu

Analytický marxismus

Také kritizovali „hegelovské prvky“ a zastávali se striktně funkcionalistického chápání historického materialismu

Tvrdili, že Marxe lze pochopit pouze skrze metodologický individualismus a teorii racionální volby

Kulturní studia v Anglii a USA

- Richard Hoggart, Raymond Williams, Edward Palmer Thompson založili projekt kulturních studií
- Účelem bylo ochránit kulturu dělnické třídy proti komerční masové kultuře, amerikanismu
- Považovali průmyslový proletariát za sílu působící ve prospěch rovnostářské sociální změny a sociálního pokroku – cílem bylo vzdělávání dělnické třídy oproti otupování masovou kulturou
- Birminghamští vědci pak začali rozvíjet kritické přístupy analýzy kulturních artefaktů – souhra vyobrazení třídy, genderu, rasy a etnicity v mediích a reakce publika na tyto artefakty
- Shodli se s frankfurtskou školou, že masová média jsou dalším nástrojem pro kapitalistickou hegemonii – integrování dělnické třídy do společnosti a její totální dominanci
- Jako jiskru odboje viděli subkulturní mládežnické skupiny
- Kulturní studia se soustředili na populární kulturu aby legitimizovali důvody pro její studování a tím vynechali „vysokou kulturu“ – umění, literaturu apod. a rozdělili tedy kulturu na populární a elitní

O čem jsme mluvili

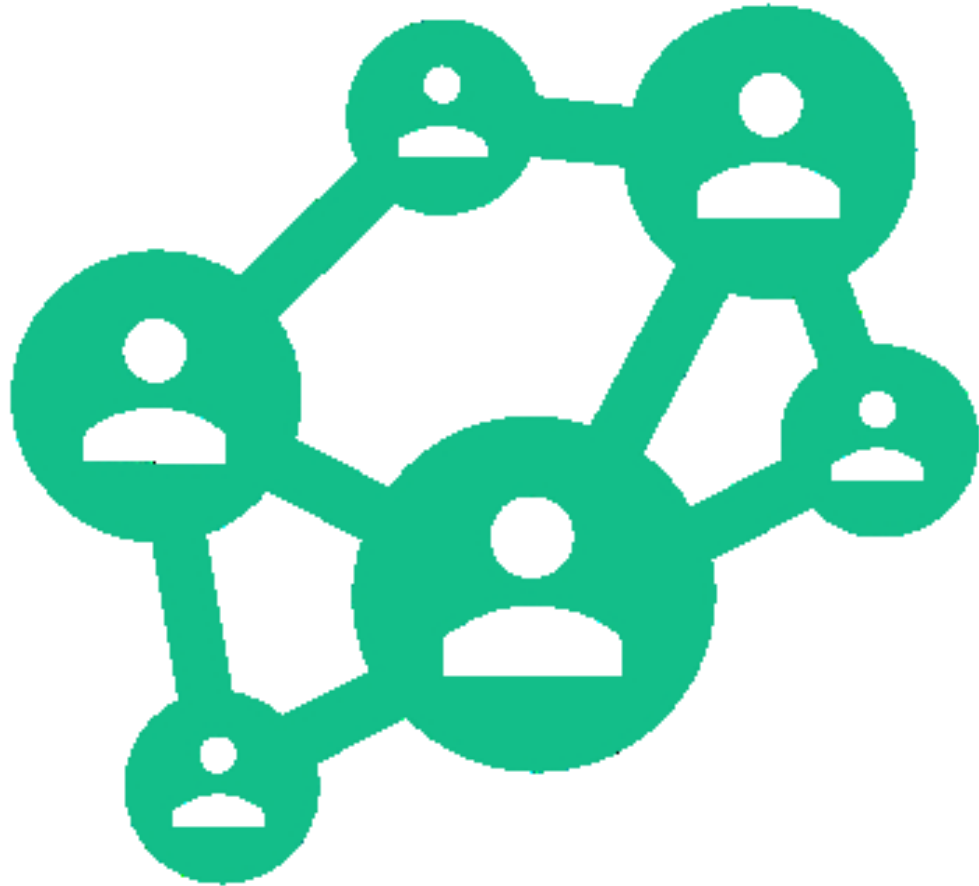
Kritika
ideologie

Frankfurtská
škola

Současnost
západního
marxismu

Kulturní
studia v
Anglii a USA

Příště

Strukturalismus a poststrukturalismus